

Geçmişten Günümüze Edirne Bahai Toplumu

Fahri TÜRK*
Taner KARAKUZU**
İlker LİMON***

Özet

19. yüzyılda Edirne, Balkanlar'da yaşanan savaşlar sebebiyle çeşitli göçlere sahne olmuştur. Savaşın sebep olduğu göçlerin yanı sıra, politik ve dini sebeplerden ötürü de göçler yaşanmıştır. Bu göçlerden biri de, Bahailiğin kurucusu olarak kabul edilen Mirza Hüseyin Ali'nin, ailesi ve bazı takipçileriyle birlikte, Osmanlı ve İran hükümdarları arasında varılan bir anlaşma sonucunda Bağdat'tan (1863), önce İstanbul'a oradan da dört ay sonra Edirne'ye göç etmesidir. Çok kültürlü bir yapıya sahip olan Edirne, Mirza Hüseyin Ali'nin Edirne'ye gelmesiyle birlikte Bahailik inancı ve mensupları açısından da önem arz eden bir şehir olma özelliğine sahip olmuştur. Bu çalışmada Edirne Bahai Toplumu tarihsel bir bakış açısıyla çözümlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bahai Toplumu, Edirne, Cumhuriyet Dönemi, Bahauallah, Beyaz Ev, İzzetağa Bahçesi

Adrianopol's Baha'i Community from Past to Present

Abstract

Due to the wars in the 19th century Edirne faced to house different migration waves. Beside the migrations, which was caused by the wars it has been occurred some migrations because of political and religious reasons. One of these migrations was the migration by which the founder of Baha'i religion Mirza Hüseyin Ali (Bahauallah) migrated via Bagdad (1863) to Istanbul and four months later from there to Edirne according to an agreement between Ottoman Sultan and Persian Shah. As Bahauallah has been started to reside in Edirne this multi-cultural town became to be considered as an important place for the follower of the Baha'i faith. This research work analyses Edirne Baha'i community in a retrospective point of view.

Key Words: Baha'i Community, Adrianopol, Republican Era, Bahauallah, White House, İzzetağa Garden

Osmanlı Devleti döneminde birçok dinin ve etnik grubun bir arada yaşadığı mekân olan Edirne sadece Rumlar, Yahudiler, Ermeniler ve Bulgarlar gibi milletlere¹ ev sahipliği yapmamış, Bahailer gibi az bilinen dini topluluklara da kucak açmıştır. Bu çalışmada retrospektif bir temelde Edirne Bahai Toplumunun durumu özellikle Cumhuriyet dönemi merkeze alınmak suretiyle aydınlatılacaktır. Bu çözümlemenin amacı, Bahailerin 19. yüzyılın ortalarından günümüze değin Edirne'nin kültürel, sosyal ve dini yaşamında ne derece rol oynadıklarını ortaya koymaktır. Bahailik üzerine yazılmış birçok dini kitap bulunsa da bunların bazılarında Bahailik bir din olarak ele alınırken, bazılarında ise İslam dininden türemiş bir mezhep olarak kabul görmektedir. Bu çalışma bir ilahiyat çalışması olmadığından Bahailiğin bir din mi? Yoksa bir mezhep mi? olduğu yolundaki

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mektup: fahriturk11@gmail.com

** Öğr. Gör., Trakya Üniversitesi, Uzunköprü Meslek Yüksekokulu, E-mektup: tanerkarakuzu@trakya.edu.tr

*** Öğr. Gör., Trakya Üniversitesi, Uzunköprü Meslek Yüksekokulu, E-mektup: ilkerlimon@trakya.edu.tr

¹ On dokuzuncu yüzyılda Edirne'de yaşayan diğer dini cemaatler ve topluluklar için ayrıntılı olarak bkz. Türk, Fahri, Edirne Bulgar Cemaati ve Polonya Azınlık Okulu "Polak Mektep", Belleten, Cilt LXXIII, Sayı 268, Aralık 2009, s. 706-708.

sorulara cevap aranmaya çalışılmayacaktır. Bu araştırmayı diğerlerinden ayıran en temel özellik; Edirne Bahailerinin şimdiye kadar bu çalışmadaki gibi kapsamlı olarak mevzu bahis edilmemiş olmasıdır.

Edirne Bahai Toplumunun günümüzdeki durumunun net bir şekilde anlaşılabilmesi için ilkin Bahailik inancının ortaya çıkışı ve temel öğretilerine genel bir çerçevede yer verilecektir. Bir sonraki aşamada Osmanlı Devleti'ndeki Bahailer ele alınacak ve Bahauallah² önderliğinde Edirne'ye sürgün edilmelerine, Edirne'de geçirilen günlerine ve Türk devlet adamları ile olan ilişkilerine yer verilecektir. Daha sonra Cumhuriyet döneminde devletin, Bahailiğe bakış açısı üzerinde durulduktan sonra çalışmanın belkemiğini oluşturan Edirne Bahailerini mercek altına alınacaktır. Bu bağlamda Edirne'de bulunan Bahai Cemaatinin mevcut durumu ve kutsiyet addedilen mekânlar olan Beyaz Ev, İzzet Ağa Bahçesi ve Bahai mezarlığı ele alınacaktır.

Yazın

Edirne Bahailerini³ üzerine ilgili yazında birincil kaynak bulunmamaktadır. Diğer yandan konuyla ilgili ikincil kaynaklar incelendiğinde bu eserlerde Edirne Bahai Toplumuna yüzeysel olarak yer verildiği görülmektedir. Araştırma konusu 19. yüzyıldan günümüze Edirne Bahai Toplumunu olduğundan, Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivlerinden elde edilmiş olan veriler çalışmaya birincil kaynaklardan veri sağlaması bakımından yeri doldurulamayacak bir görev ifa etmiştir. Bu belgelerden anlaşıldığına göre erken Cumhuriyet döneminde (1923-1945) Bahailik ile ilgili eserlerin “Türkiye’ye sokulmasının, satışının yapılmasının ve basılmasının yasaklandığı” görülmektedir.⁴ Bu yasağın 1945 sonrası dönemde de devam ettiği ve bu konular üzerine yayın yapan Bahailerin İçişleri Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından fişlendikleri ve

² Bu çalışmada Bahailiğin kurucusu olarak kabul edilen Mirza Hüseyin Ali, kısaca “Bahauallah” ismiyle anılacaktır.

³ Bahailik inancı hakkında birçok kitap yayınlanmıştır. Bunlardan bazılarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür: Abdurrahman Küçük Dinler Tarihi, Halil İbrahim Bulut ise Dünden Bugüne Siyasi-İtikadi İslam Mezhepleri Tarihi başlıklı eserlerinde, Bahailiğin, ilkin Babilik olarak ortaya çıktığını, sonraları ise Şia mezhebine bağlı Şeyhlik adlı tarikatın ürünü olduğuna yer vermişlerdir (Küçük, Abdurrahman, Tümer, Günay, Küçük, Mehmet Alpaslan, Dinler Tarihi, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009 ve Bulut, Halil İbrahim, Dünden Bugüne Siyasi-İtikadi İslam Mezhepleri Tarihi, Ankara Okulu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2012). Mahmut Aydın ise, Bahailiği İslam geleneği içinde ortaya çıkan yeni bir dini akım olarak görmektedir (Aydın, Mahmut, Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi, Ensar Yayınları, İstanbul, 2010). Mehmet Aydın ise, Bahailiği tanımlarken, Bahailiğin dünyanın en dinamik ve en zengin dini hareketlerinden birini teşkil ettiğini belirtmektedir (Aydın, Mehmet, Türkiye’ye Yönelik Batı Kökenli Dini Cereyanlar, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya, 2010). İslam Ansiklopedisi ise Bahailiği; “İslâm kültürüne dayanmakla beraber İslâm dairesinden çıkmış bulunan bir mezhep” olarak tanımlamaktadır (Fırlı, Ethem Ruhi, İslam Ansiklopedisi, “Bahailik Maddesi”, İSAM Yayınları, Cilt 4, 1991, s. 464-468). Bahailiği bir din olarak kabul etmeyen Türk hukuk sisteminin bu konudaki görüşü ise aşağıdaki gibidir: “Bahailik, diğer dinlerden alınma olduğundan din olarak kabule elverişli değildir” (Yargıtayın 13.10.1962 tarih, 1252 Esas, 2435 sayılı kararı). Bahailik hakkındaki başka bir görüş ise, bu inanç sistemini emperyalizm tarafından desteklenen bir hareket olarak görmektedir. Bu görüşe göre, “Osmanlı tarihinde devletin zayıflamasından istifade etmek suretiyle bazı etnik gruplar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlardan biri de emperyalist güçlerin ve özellikle İngilizlerin desteklediği 19. asrın ortalarında ortaya çıkan Bahailiktir.” (Acar, Ali, “Sosyolojik Açından Bahailik”, Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı 21, 1986, s. 210.). Bahai Toplumunun resmi internet sitesinde ise; Bahai dini, “tüm ırkları ve tüm insanları evrensel bir amaçta ve ortak bir inançta birleştirmek amacı güden bir dünya dini” olarak tanımlanmaktadır (<http://www.bahair.org/index.php/tr/bahailer-neye-inanir>, (20.05.2016). Ayrıca Bahailiği, Bâbiliğin bağımsız bir din haline dönüşmüş şekli olarak telakki eden görüşler de mevcuttur.

⁴ BCA: 835618, BCA: 644017, BCA: 698818.

takibata uğradıkları ortaya çıkmaktadır.⁵ Neyir Özşuca'nın "Bahai Dini" başlıklı kitabının toplatılması bu bağlamda örnek olarak verilebilir.⁶

Şevki (Soghi)⁷ Efendi'nin kaleme aldığı "Bahai Dininin Birinci Yüzyılı"⁸ başlıklı eserde Bahailiğin birinci yüzyılında yaşanan gelişmelere, olaylar ve kişiler bazında yer verilmiştir. Bu eserde Bahailerin yaşamış oldukları sorunların kaynağı olarak gösterilen Osmanlı devlet adamlarına yönelik hakaretamiz ifadeler kullanılmıştır. Ancak Osmanlı Arşiv belgeleri dikkatli bir şekilde incelendiğinde olumsuz olarak nitelendirilen kararların Bahailerin yaşamlarını korumak maksadıyla alındığı anlaşılmaktadır. Örneğin; Bahauallah ve taraftarlarının İstanbul'dan Edirne'ye sürgün kararının alınmasında Bahauallah'ın başkentte ileri gelen İslam ulemasıyla girmiş olduğu tartışmaların ileri boyutlara ulaşması sebebiyle hayatlarının tehlikeye girmesi önemli bir rol oynamıştır. Bahauallah bu kararın iptal edilmesi için Sultan Abdülaziz'e bir mektup yazmıştır.⁹ Diğer yandan Sultan Abdülaziz'in Bahauallah ve efradının geçimlerini sağlamak için 5.000 Kuruş aylık tahsis ettirmesi Bahailerin koruma altına alındığının başka bir göstergesidir.¹⁰ Bu eserde, Bahauallah ve efradının imparatorluğun bir ucunda bulunan Edirne'ye sebepsiz yere sürgün edildiğine yer verilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin o zamanki sınırları göz önünde bulundurulduğunda, İstanbul'un batısında yer alan en yakın şehirlerin Tekirdağ ve Edirne olduğu görülür. Bu bağlamda Osmanlı topraklarının Bosna-Hersek'ten Arap Yarımadası'na kadar geniş bir coğrafyayı kapsadığı dikkate alındığında bu ithamların varit olmadığı görülmektedir. Şevki Efendi bu eserinde ayrıca Bahauallah'ın, dönemin Edirne Valisi Hurşit Paşa ve Vali Yardımcısı Aziz Paşa ile iyi ilişkiler kurduğunu belirtmektedir.¹¹

Bahauallah'ın Edirne hayatı üzerine bilgi veren önemli diğer bir eser ise, Adib Taherzadeh tarafından yazılan "Hz. Bahauallah'ın Zuhuru"¹² başlıklı dört ciltten¹³ oluşan kapsamlı çalışmadır. Bu kitabın ikinci cildinde Bahauallah'ın Edirne'de ikamet ettiği 1863-1868 dönemi hakkında ayrıntılı malumat edinilebilir. Edirne Bahaileri hakkında yüzeysel de olsa bilgi edinilebilecek diğer bir eser ise Neyir Özşuca tarafından kaleme alınmış olan "Türkiye'de Bahailer" başlıklı araştırmadır.¹⁴ Ancak kitapta Bahailerin söz konusu dönemde, Edirne'deki yaşantılarına ve faaliyetlerine ilişkin yer alan bilgiler oldukça sığdır. Diğer yandan Süleyman Özkaya'nın "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Bahailik Hareketi"¹⁵ başlığını taşıyan eserinde ise, Bahauallah ve kardeşi Mirza Yahya'nın Edirne'de buldukları dönemde yaptıkları faaliyetlerle ilgili ayrıntılı olmayan bilgilere rastlanmıştır.

⁵ BCA: 885775.

⁶ Türkiye Cumhuriyeti Din İşleri Yüksek Kurulunun 03.07.1967 tarih ve 118 nolu kararında Bahailiğin bir din olmadığı vurgulanarak bu inanç Türkiye'nin milli bütünlüğünü bozan sapkın bir mezhep ve tarikat olarak nitelendirilmiştir (Abdulhamit, Muhsin, İslam'a Yönelik Yıkıcı Hareketler (Babilik ve Bahailiğin İçyüzü), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1984, s. 216).

⁷ İngilizce yazında Şevki Efendi, "Soghi" olarak anılmaktadır. Bu çalışmada Şevki Efendi olarak kullanılacaktır.

⁸ Efendi, Şevki, Bahai Dininin Birinci Yüzyılı, Bozkır, Suna (Çev.), Baha Yayınları, İstanbul, 1995.

⁹ BOA: 444-59.

¹⁰ BOA: 203-11614.

¹¹ Şevki Efendi, a.g.e., s. 94-96.

¹² Taherzadeh, Adib, Hz. Bahauallah'ın Zuhuru, Süreyya Güler (Çev.), Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1995.

¹³ Taherzadeh, Adib, Bahai Dininin Doğuşu, Bağdat 1853-1863, Güler, Süreyya (Çev.), 1. Cilt, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1995, Taherzadeh, Adib, İstanbul-Edirne 1863-1868, Süreyya Güler (Çev.), 2. Cilt, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1995, Taherzadeh, Adib, Bahai Dininin Doğuşu, Akka'daki İlk Yıllar 1868-1877, Güler, Süreyya, (Çev.), 3. Cilt, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1995, Taherzadeh, Adib, Bahai Dininin Doğuşu, Mezra ve Behci 1877-92, Güler, Süreyya (Çev.), 4. Cilt, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1995.

¹⁴ Özşuca, Neyir, Türkiye'de Bahailer, Yorum Matbaası, Ankara, 1997.

¹⁵ Özkaya, Süleyman, Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Bahailik Hareketi, Akademi Kitabevi, İzmir, 2000.

Cumhuriyet, Milliyet ve Hürriyet gibi günlük ulusal gazetelerin arşivlerinde yer alan Bahailer ve Bahailikle ilgili haberler ve makaleler bu çalışmaya veri sağlayan diğer önemli membalar olmuşlardır. Ayrıca Türkiye Bahai Toplumu Dış İlişkiler Temsilciliğinin araştırma sorularına verdiği cevaplar yeterince ayrıntılı olmadığından çalışmaya tasarlandığı gibi veri sağlayamamıştır.

Bahailik Öğretisi

Takriben 150 yıl önce ortaya çıkan Bahai inancının günümüzde tüm dünyada 2.100 farklı etnik grup ve kültürden beş milyon civarında mensubu bulunmaktadır. Bahailik Tahranlı soylu bir aileye mensup olan Bahauallah¹⁶ tarafından kurulmuştur. 1892

¹⁶ Bahauallah 12 Kasım 1817 tarihinde Mirza Buzurg-i Nuri adlı bir bakanın oğlu olarak Tahran'da dünyaya gelmiştir. Babası ona Hüseyin Ali adını vermiştir (The Baha'is, Baha'i International Community, Haifa, 2005, s. 12). Gençliğinde adeta bir prens hayatı süren Bahauallah binicilik, kaligrafi ve klasik şiir alanlarında iyi bir eğitim almıştır. 1835 yılında Ayşe Hanım adlı soylu bir kızla evlenen Bahauallah'ın bu evlilikten üç çocuğu olmuştur. Bahailer, Bahauallah'ın "ümmi" olduğunu ispat etmek için hiçbir mektebe ya da medreseye gitmediğini iddia etmektedirler (Fığralı, Ethem Ruhi, Bahailik, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, s. 466). Bahauallah bürokraside görev almak yerine düşkünlere ve kimsesizlere yardım işlerine yönelmiştir ki bu sayede 1840'lara geldiğinde "fakirlerin babası" olarak anılmaya başlamıştır. Ancak Bahauallah 1844 yılında Bâbi inancının savunucusu haline gelince, söz konusu yükselişi durmuştur. Bahai inancının öncülü konumunda olan Bâbi Hareketi İran coğrafyasını kasıp kavurduğu için bu inanç temsilcileri Sünni İslam anlayışını savunanların takibatına maruz kalmıştır (Bâbi hareketi, Bâbi inancı ve İran'da sosyal ve dini bir hareket olarak Bâbizm hakkında ayrıntılı olarak bkz. Smith, Peter, The Babiand Bahai Religions, from messianic Shi'is to a World religion, Cambridge University Press, Cambridge, 1987, s.5-52.) 1850 yılında Bâb'ın idam edilmesinden sonra Bahauallah yakalanarak Tahran'a getirilmiştir. Yapılan mahkeme sonunda idam cezasına çarptırılmış olsa da ünlü bir aileye mensup olduğundan ve Batılı diplomatların itirazları sonucunda cezanın infazından kurtulmuştur. Bunun üzerine idam yerine ıssız bir yerde bulunan bir kuyuya ölmek üzere bırakılmış ancak Bahauallah'ın dört ay kaldığı bu mekân yeni bir dini anlayışın doğduğu yer olmuştur (The Baha'is, a.g.e., s. 20-21).

Bâbiliğin 19. yüzyılın ortalarında İran tarafından bastırılması sonucunda bu inanca sahip birçok kişi başta Osmanlı Devleti olmak üzere yurt dışına kaçmıştır. Bu hareketin mensupları liderlik konusunda anlaşamayıp ikiye bölündükten sonra Bahauallah radikal Bâbiliğin yerini alan; liberal, insancıl ve barışçıl yeni bir öğreti olan Bahailiği ihdas etmiştir (Gene, R Garthwaite, İran Tarihi Pers İmparatorluğu'ndan Günümüze, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011, s.181). Bir süre sonra cezasına son verilen Bahauallah memleketi olan İran'dan Bağdat'a sürülmüştür (The Baha'is, a.g.e., s. 22-24). Bir başka kaynakta ise; Bâbiler için İran'da kalma olasılığı kaybolduğundan Osmanlı Devleti'ne iltica ettikleri ileri sürülmektedir. Aslında İranlılar Kerbelâ ve Necef gibi kutsal mekânları ziyaret için Irak'a geldiklerinde orada Bâbiler ile temas etmişlerdir. Neticede İran, Osmanlı Devleti nezdinde girişimlerde bulunarak Bağdat'ta bulunan Bâbilerin başka bir yere naklini istemiştir. Esasında Nasırüddin Şah öldürülmeden önce Osmanlı'ya göç edenlerin iadesini Sultan Abdülaziz'den istemiş fakat sultan net bir tavırla "mülküne iltica edenleri vermem" diyerek bu talebi geri çevirmiştir (Cevad, Ulunay Refi, Bahailik ve Bahailer, Milliyet Gazetesi, 27 Mart 1956, s.3). Nisan 1853'te Bağdat'a gelen Bahauallah burada bir yıl kaldıktan sonra kuzeye gitmiş ve 1856'da Bâbilerin isteği üzerine tekrar geldiği şehre dönmüştür. Burada Bâbilerin güçlenmesi ve Bahauallah'ın ününün artması üzerine İran yönetimi endişeye kapılarak Osmanlı Devleti'ni Bahauallah'ı başka bir yere nakletmesi hususunda ikna etmiştir. Bahauallah Nisan 1863'te Bağdat'tan ayrılmadan evvel taraftarlarıyla birlikte Bahailerin daha sonra "Rıdvan Bahçesi" olarak adlandırdıkları yerde 21 Nisan-2 Mayıs tarihleri arasında toplanarak kendisinin Bâb tarafından müjdelenen kişi olduğunu tebliğ etmiştir. Bahauallah'ın burada geçirmiş olduğu 12 gün Bahailer tarafından Rıdvan Bayramı olarak kutlanmaktadır. 3 Mayıs 1863 tarihinde İstanbul'a doğru yola çıkan Bahauallah burada dört ay kaldıktan sonra Edirne'ye sürgüne gönderilmiştir. Edirne yılları Bahauallah'ın ününün arttığı, bilginler, devlet adamları ve diplomatlar tarafından büyük bir teveccühe mazhar olduğu bir dönem olmuştur. 12 Aralık 1863 tarihinde söz konusu şehre intikal eden Bahauallah burada beş yıl kaldıktan sonra muhaliflerin propagandaları ve kışkırtmaları sonucunda 31 Ağustos 1868 tarihinde sürgün hayatının son 24 yılını geçireceği ve tamamen bir mahrumiyet yeri olan Akka'ya gönderilmiştir. Burada önce bir hapse konulan Bahauallah daha sonra derme çatma bir eve nakledilmiştir. Akka'da ilkin toplum tarafından çeşitli eziyetlere maruz kalan Bahauallah zaman geçtikçe tıpkı Edirne'de olduğu gibi dürüstlüğü ve sağlam ahlâkı sayesinde kendisine toplumda iyi bir yer edinmiştir. Neticede 1870 yılında Bahauallah'ın şehrin surlarının

yılında Bahauallah'ın vefat etmesinden sonra, Bahailerin dini önderleri sırasıyla Abdalbaha ve Şevki Efendi¹⁷ olmuştur. Bahauallah, takipçileri tarafından Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed gibi Allah'ın elçisi olarak görülmektedir. Bahailik, Hıristiyanlıktan sonra yayıldığı coğrafya bakımından dünyada ikinci dini inanç olma özelliğine sahiptir. Britannica (2003) yıllığına göre, Bahailik yeryüzünde 218 egemen ülke ve otonom bölgeye yayılmış durumdadır.¹⁸ Bu kaynak 2002 yılında dünyadaki Bahailerin nüfusunu 7.406.000 olarak vermektedir. Diğer yandan Dünya Hıristiyanlık Ansiklopedisine göre 1990-2000 yılları arasındaki dönemde Bahai inancı yıllık yüzde 2,28'lik bir büyüme hızı yakalamıştır. Bu değerlendirmede Zerdüştlük yüzde 2,65 ile birinci sırada yer alırken İslam ise yüzde 2,13 ile üçüncü olmuştur.¹⁹ Dünya Dinleri Veri Tabanı (World Religion Database) ise;

---

dışına çıkmasına izin verilmiştir. Böylece bir konağa geçen Bahauallah taraftarlarıyla birlikte daha rahat ve huzurlu bir ortamda buluşmaya başlamıştır. Bahauallah 29 Mayıs 1892 tarihinde vefat edince bu konağın hemen yanı başında bulunan bir yere defnedilmiştir ki burası daha sonra Bahailer tarafından “Bahçe” olarak adlandırılmıştır. Bu mekân günümüzde Bahailer için dünyadaki en kutsal yerdir (The Baha'is, a.g.e., s. 22-24). Bahauallah inancının temellerini ortaya koyduğu yüz cilt civarında bir külliyat meydana getirmiştir ki bunlar arasında en önemlisi “Kitab-ı Akdes” (en mukaddes kitap) adlı eserdir. Akka'da kaleme alınan bu eser Bahailerin uyacağı temel ilkeleri ve yasaları ele almaktadır. Uyulması gereken ilkeler arasında; oruç ve hac gibi ibadetlerden defin işlemlerine ve hayvanlara nasıl muamele edileceğine kadar birçok husus bulunmaktadır. Yasak ve haram olan şeyler ise; adam öldürmek, hırsızlık ve cihadın yasaklanması gibi hususları kapsamaktadır. Silahsızlanma ve ortak güvenlik sistemi kurulması ise Bahailik inancına göre arzulanan şeylerdir (Ronald, George, Baharieh Rouhani Ma'ani, Sovaida Ma'ani Ewig, Laws of the Kitab-i Aqdas, Oxford, 2004).

¹⁷Bu liderlerden sonra Bahailer demokratik olarak seçilen konseyler tarafından idare edilmişlerdir. Bu dini liderler sayesinde Bahailik çeşitli tarikatlara ve şubelere ayrılmamıştır. Bahauallah büyük oğlunu kendisinden sonra halef olarak ilan ettiği için Bahailiğin çeşitli tarikatlara ayrılmasının önüne geçilmiştir. Abdalbaha 23 Mayıs 1844 tarihinde dünyaya gelmiştir. Babası onun yetişmesine azami gayret göstermiştir. Bahauallah ilk kez hapse düştüğünde Abdalbaha sekiz yaşındaydı. İlerleyen yaşıyla Birlikte Abdalbaha babasının en yakın arkadaşı ve önemli görevleri yerine yetiren yardımcısı olmuştur. Abdalbaha kendisini tamamen Bahailerin hizmetine adanmıştı. Abdalbaha'nın sahip olduğu altruizm, alçak gönüllük ve dahası Bahauallah'ın oğluna göstermiş olduğu alâka kısa zamanda onun, taraftarları arasında “usta” olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Abdalbaha babasının vefatını müteakiben ilkin Osmanlı Devleti'nin bir mahkûmu olarak kalmıştır. Ancak 1908 yılında Gençtürklerin iktidara gelmelerinden sonra Abdalbaha seyahat özgürlüğüne kavuşmuş ve Ağustos 1911'de Londra ve Paris'i ziyaret ederek dindaşlarına vaizler vermiştir. Abdalbaha 1912 yılında bu kez bir yıl sürecek Batı Avrupa ve Kuzey Amerika turuna çıkmıştır. Bu ziyaret Bahailiğin özellikle ABD ve Kanada'da yaygınlaşmasına yol açmıştır. Abdalbaha Bahailiğin uluslararasılaşmasının da önünü açmıştır. Kuzey Amerika'daki takipçilerine yazmış olduğu mektuplar aracılığıyla onlardan Bahai inancını ve ilkelerini dünya çapında yaymalarını istemiştir. Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Filistin'de bulunan Abdalbaha babasının ve kendinin dini görüşlerini yaymaya devam ederek Tiberya şehrinde tohum üretimine yönelik bir tarım projesi hayata geçirmiştir. Bu insancıl faaliyetinden dolayı savaştan sonra Abdalbaha'ya İngiliz hükümeti tarafından “Sir” unvanı verilmiştir. Abdalbaha 28 Kasım 1921 tarihinde vefat etmiştir (The Baha'is, a.g.e., s. 54-56). Bahai inancının parçalanacağı endişesini taşıyan Abdalbaha da tıpkı Bahauallah'ın yaptığı gibi kendinden sonra büyük torunu Şevki Efendi Rabbani'yi halef veya koruyucu olarak bırakarak bu dünyadan göçmüştür. Esasında koruyuculuk Bahauallah tarafından ortaya konmuş olan bir uygulamaydı. Koruyucu unvanına sahip olan Şevki Efendi 1921'den 1957'ye kadar Bahailerin başında kalmıştır. Böylece Şevki Efendi, Bahailiğin kutsal kitaplarını yorumlamaya yetkili tek kişi konumuna gelmiştir. 1 Mart 1897 tarihinde Akka'da dünyaya gelen Şevki Efendi çocukluğunu dedesinin dizinin dibinde geçirmiştir. Önce Beyrut Amerikan Üniversitesine daha sonra Oxford Üniversitesine devam eden Şevki Efendi bu sayede Batı kültürüne ve İngilizceye ileri düzeyde vakıf olmuştur. Şevki Efendi döneminde Bahailik gerçek anlamda küresel bir inanç haline gelmiştir. Abdalbaha'nın vefat ettiği tarih olan 1921 yılında dünyada büyük çoğunluğu İranlı olan 100.000 civarında Bahai bulunurken, 1957 yılında 200'den fazla ülke ve bölgede 400.000 Bahai yaşamaktaydı. Şevki Efendi'nin mektupları demokratik seçimler için bir ilkeler manzumesi oluşturmuştur (The Baha'is, a.g.e., s. 62-64).

¹⁸The Baha'is, Baha'i International Community, Haifa, 2005, s. 5-6.

¹⁹The Baha'is, a.g.e., s. 13.

Bahai nüfusunun dünya genelinde 225.000'den (1910) 7.306.000'e (2010) yükseldiğini belirtmiştir.²⁰

Bahauallah tek bir yaratan ve insanlık/insan ırkı olduğunu tebliğ ederek bütün diğer dinlerin insanlığa Allah'ın iradesini bildirdiğini dile getirmektedir. Bahailik dünyayı tek bir ülke, arz üzerinde yaşayan insanları ise bu ülkenin vatandaşları olarak telakki etmektedir. Günümüzde Bahailiğin serbest seçimle işbaşına gelen takriben 10.000 civarında konseyi bulunmaktadır. Bu kurullar vasıtasıyla küresel bir yönetim anlayışının hâkim olduğu söylenebilir.²¹ Er geç küresel bir medeniyetin ortaya çıkacağına inanan Bahauallah, böyle bir toplumun aşağıdaki temel ilkelere riayet etmesi gerektiğini salık vermektedir. Bu ilkeler; önyargıların ortadan kaldırılması, cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması, bütün büyük dünya dinlerinin birliğinin tanınması, aşırı fakirliğin ve zenginliğin ortadan kaldırılması, evrensel eğitim, bilim ve din arasında uyumun sağlanması, doğa ve teknolojik gelişme arasında sürdürülebilir bir denge kurulması, ortak güvenlik ve insanlığın birliği ilkesine dayanan dünya federal sisteminin tesis edilmesi gibi hususları kapsamaktadır.²²

Bahailiğin temel önermelerinden birisi "farklılıkta birlik" olduğundan mensupları arasında çeşitli etnik gruplardan, ırklardan ve farklı dini geçmişe sahip olan kimselerden insanlar bulunmaktadır. Bahailik inancında hayatın temel amacı, Allah'ı tanımak, bilmek ve gelişmekte olan küresel medeniyete katkıda bulunmaktır. Bahailiğin kutsal kitapları günlük ibadetin ve meditasyonun, güçlü aile bağlarının, düzenli olarak yapılan ibadetin ve dünya medeniyetine hizmetin önemini vurgulamaktadır.²³ Bahai inancında ibadetler bireysel olarak yapıldığından diğer dinlerden aşına olunan ibadethane kavramına rastlanılmamaktadır. Ancak Bahailer "ibadet ve hizmeti" kapsayan "mabet" kavramına özel bir önem atfetmektedirler. Dünyanın farklı yerlerinde çeşitli Bahai mabetleri hizmet verseler de Türkiye'de henüz bir Bahai mabedi bulunmamaktadır.²⁴

Bahailiğin toplumsal hayatında on dokuz günde bir yapılan toplu bayramların önemli bir yeri vardır.²⁵ Bu bayramlar veya toplantılar mahalli Bahai topluluklarının birliği ve bütünlüğü adına önemli olaylardır. Ancak bu bayramların tinsel, yönetsel ve dayanışmacı yönleri vardır. Dolayısıyla bayramlar bu haliyle dini ibadeti, yönetişimi ve sosyal eğlenceyi birleştirmektedir. Bayramlarda toplu bir şekilde yeme içmenin ötesinde ibadet,²⁶ cemaat ve birlik ruhunun yaşanması önem arz etmektedir. Bahauallah her Bahai

²⁰ Johnson, Todd M. and Grim, Brian J. (Eds.), World Religion Database, http://www.worldreligiondatabase.org/wrd_default.asp, (03.01.2016).

²¹The Baha'is, a.g.e., s. 6.

²²The Baha'is, a.g.e., s. 7.

²³The Baha'is, a.g.e., s. 8-10.

²⁴ Türkiye Bahai Toplumu Dış İlişkiler Temsilciliğinin araştırma sorularına 15 Haziran 2016 (Saat 10.59) tarihli elektronik mektup aracılığı ile vermiş olduğu cevabi yazı.

²⁵ Bahailerin kullanmış oldukları dini takvime göre yılbaşı 21 Mart tarihidir. Bu takvim bir yılı 19'ar günden oluşan 19 aya ayırmıştır. Artan dört gün ise Şubat ayının sonuna eklenerek "Ayyam-ı Ha" olarak bilinen hediyeleşme günü olarak kutlanmaktadır. Bahailikte dokuz kutsal gün bulunmaktadır. Örneğin bunlardan biri Bahauallah'ın doğum günüdür. 21 Mart oruç bayramı ve yeni yılın ilk günüdür. Bahai takvimindeki aylar; Baha (21 Mart-8 Nisan), Celâl (9 Nisan-27 Nisan), Cemal (28 Nisan-16 Mayıs), Azamet (17 Mayıs-4 Haziran), Nur (5 Haziran-23 Haziran), Rahmet (24 Haziran-12 Temmuz), Kalimat (13 Temmuz-31 Temmuz), Kemal (1 Ağustos- 19 Ağustos), Esma (20 Ağustos-7 Eylül), İzzet (8 Eylül-26 Eylül), Meşiyat (27 Eylül-15 Ekim), İlm (16 Ekim-3 Kasım), Kudret (4 Kasım-22 Kasım), Kavl (23 Kasım-11 Aralık), Mesail (12 Aralık-30 Aralık), Şeref (31 Aralık-18 Ocak), Sultan (19 Ocak- 6 Şubat), Mülk (7 Şubat-25 Şubat), Artık Günler (26 Şubat-1 Mart), Âlâ (2 Mart- 20 Mart) şeklindedir (The Baha'is, a.g.e., s. 64-65).

²⁶ Bahailik, ibadeti dini yaşamın bir parçası olarak görmektedir. İbadetler ise; dua, namaz, oruç, hâc ve zekât olarak ayrılmaktadır. Bahai inancında dua ruhani gelişim için temel ve birincil esas olarak görülmektedir. Bu nedenle dua Bahailer için ruhani yaşamın hayatî bir parçasıdır. Dua, Tanrı ile sohbet hali olarak görülmektedir ve ruhani güçleri yardıma çağırıldığına inanılmaktadır (<http://bahaitr.org/index.php/tr/ibadet>,

ayının başında toplanılmasının su ikram edilse dahi din kardeşlerinin kalplerini birbirine yakınlaştırdığı için önemli olduğunu vurgulamaktadır.²⁷

Osmanlı Devleti'nde Bahailer

Bu bölümde, Edirne Bahailiğinin daha iyi anlaşılması amacıyla, Bahailerin Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri ele alınmıştır. Burada Bahauallah'ın Osmanlı Devleti'nin himayesine alınmasından, Cumhuriyetin kuruluşuna kadar geçen süreç irdelenecektir.

Bahauallah, Osmanlı Devleti'nin onayı ile ilk sürgün yeri olarak Bağdat'ı seçmişti.²⁸ Osmanlı Devleti Bahauallah'ı ve yakın çevresini İran hükümetinin baskılarından koruyabilmek amacıyla onlara vatandaşlık vermiştir.²⁹ Bahailerin Osmanlı uyruğuna alınmalarında bu dini topluluğun devlet için zararsız olduğuna inanan Bağdat Valisi Namık Paşa önemli bir rol oynamıştır.³⁰ Bahailerin Osmanlı Devleti tarafından korunmalarının nedeni bu dini topluluğun İran şahına karşı suikast teşebbüsünde bulduktan sonra sığınma talebinde bulunmuş olmalarıdır. Bahailerin bu talebi kabul edilerek koruma altına alınmışlardır. Bahailerin Bağdat'ta bulunması bazı sakıncaları da beraberinde getirmiştir. Ancak Bağdat'ın çeşitlilik arz eden etnik yapısı ve Bahauallah'ın buradaki faaliyetlerinin hız kazanması³¹ Osmanlı Devleti'ni tedirgin ederek yöneticileri farklı çözüm arayışlarına itmişti. Bunun üzerine hem İran'ı rahatlatmak, hem de Bahauallah'ın faaliyetlerini kontrol altına alabilmek için Sultan Abdülaziz tarafından bu dini liderin Bağdat'tan başka bir yere nakledilmesi kararı verilmiştir.³² Bahauallah'ın, Bağdat, İstanbul, Edirne ve Akka şehirlerindeki sürgün hayatı incelendiğinde, Bahailik öğretisinin Osmanlı Devleti'ndeki reformlar döneminin sağladığı özgürlükçü ortamda geliştiğini söylemek mümkündür. Nitekim İran'da yok olmanın eşiğine gelmiş olan Bahailik öğretisi Osmanlı'nın hoşgörülü tutumu sayesinde varlığını sürdürerek günümüze kadar gelebilmiştir.³³

Söz konusu dönemde Osmanlı idaresi ile Bahailer arasındaki ilişkiler, daha ziyade Abdalbaha tarafından yürütülmüştür. Abdalbaha Osmanlı yetkilileri ile kurmuş olduğu iyi

---

(20.04.2016). Bahailikte namaz bireysel bir ibadet olarak görülmektedir. Yani kimseye uymadan ve kimsenin çağrısını beklemeden yalnız başına yapılan bir ibadettir (Akyol, Ahmet, Bahauallah ve Bahai Dini, <http://www.ahmetakyol.net/bahauallah-ve-bahai-dini/>, 20.04.2016). Bu namaz Akka'ya dönülerek kılınır. Abdest ise el ve yüzün yıkanması şeklinde alınır. Namaz üçe ayrılır. Büyük namaz: günde bir defa Allah'a yalvarış için istek duyulduğunda kılınır. Secde ve rükû vardır ve her harekete mahsus dualar vardır. Orta namaz ise günde sabah öğle akşam olmak üzere üç kez kılınır. Sadece ayakta kılınır. Rükû vardır. Son namaz türü ise küçük namaz olarak anılmakta ve tam öğle üzeri kılınmaktadır. Bu namaz bir ayet okunularak yerine getirilmektedir (Babilik ve Bahailik, <https://kevkebi.wordpress.com/2007/07/06/babilik-ve-bahailik-2/>, 20.04.2016) Bahai takvimine göre 19. ay oruç ayı olarak kabul edilmektedir. Oruç ayı 2-21 Mart'a tekabül etmektedir. Oruç bu tarihler arasında gün doğumundan gün batımına kadar sürer, bu sürede her hangi bir şey yemek ve içmek yasaklanmıştır. Ayrıca oruç kötü fiillerden uzak durmayı da içinde barındırır (<http://bahaitr.org/index.php/tr/oruc>, 20.04.2016). Hac ibadeti ise ekonomik durumu iyi olan erkek inananlara farzdır. Bu ibadet kapsamında ise Bâb'ın Şiraz'daki evi veya Bahauallah'ın Bağdat'ta ikamet ettiği ev ziyaret edilir. Bir başka ibadet şeklini ise bir tür vergi olarak tahsil edilen zekât oluşturmaktadır. Kitab-ı Akdes'te zekât oranının gelirin yüzde 19'una tekabül ettiği belirtilmektedir (Babilik ve Bahailik).

²⁷ The Baha'is, a.g.e., s. 12.

²⁸ Alkan, Necati, "Bahailik ve Jön Türk Devrimi", Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar, Sayı:11, güz 2010, s. 23.

²⁹ Alkan, aynı yerde.

³⁰ Özkaya, "Osmanlı Devleti'nde Marjinal Bir Hareket: Bahailik", Türkler Ansiklopedisi, Cilt:14, s. 199.

³¹ Bahauallah'ı İran'dan birçok kimse ziyaret etmiştir. Bağdat'taki âlimlerin şikâyeti ve İran'ın isteği üzerine Bahauallah bu şehirden sürgün edilmeden önce, yakınlarına kendisinin Bâb tarafından "nübüvvet ile müjdelenen zat" olduğunu bildirerek Bâbileri kendisine tabi olmaya davet etmiştir (Fığlalı, age. s. 466).

³² Özkaya, a.g.e.,s. 199.

³³ Alkan, a.g.e. s.23-24.

ilişkiler sayesinde hem Bahauullah'ın Akka'daki dokuz yıllık hapis hayatının ardından şehir surlarının dışına çıkmasını, hem de kendisinin buradaki sürgün hayatından kurtulmasını sağlamıştır.³⁴ Abdulbaha devletle kurmuş olduğu ilişkilerde siyasete karışmamaya büyük bir özen göstermiştir.³⁵ Bu dönemde Osmanlı Devleti'nden kaynaklanabilecek baskılara ve zulümlere maruz kalmamak için, Bahailik, yeni bir din olarak değil, daha çok İslam'ın bir tarikatı olarak tanıtılmıştır.³⁶

Tablo 1: Bahailerin Osmanlı Lider ve Fikir Akımlarına Yönelik Tutumları

Liderler	Devlet Adamları	Fikir akımı	Tutum	Neden
Bahauullah	Sultan Abdülaziz	-	Olumsuz	İstanbul-Edirne-Akka Sürgünü
Bahauullah/ Abdulbaha	Sultan II. Abdülhamid	-	Olumsuz	Akka Sürgünü
Bahauullah/ Abdulbaha	Midhat Paşa	Yeni Osmanlıcılık	Olumlu	Sekülerizm
Abdulbaha	Namık Kemal	Yeni Osmanlıcılık	Olumlu	Sekülerizm
Abdulbaha	Ziya Paşa	Yeni Osmanlıcılık	Olumlu	Sekülerizm
Abdulbaha	Enver Paşa	Türkçülük	Olumsuz	İdeolojik
Abdulbaha	Talat Paşa	Türkçülük	Olumsuz	İdeolojik
Abdulbaha	Cemal Paşa	Türkçülük	Olumsuz	İdeolojik

Kaynak: Yazarlar tarafından çeşitli kaynaklardan derlenerek oluşturulmuştur.

Bahauullah'ın ve Abdulbaha'nın, Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamid'e karşı bakış açılarının İstanbul, Edirne ve Akka sürgünleri nedeniyle olumsuz olduğu görülmektedir. Bahailerin Yeni Osmanlılardan Mithat Paşa, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi devlet adamları ve aydınlar hakkında olumlu tutum beslemelerinde onların seküler anlayışa sahip olmaları önemli bir rol oynamaktadır. Bahailerin Enver Paşa, Tâlat Paşa ve Cemal Paşa gibi İttihat ve Terakki Partisi'nin ileri gelenlerine bakış açıları ise Türkçülük nedeniyle olumsuzdur (Bkz. Tablo 1).

Bahauullah'ın Edirne'ye Sürgün Edilmesi

Bağdat'tan sürgüne tabi tutulan Bahauullah aile efradı ve beraberindekilerle birlikte Ağustos 1863'te İstanbul'a vâsıl olmuştur. İlk Fatih'te ardından Sultanahmet'te yaklaşık dört ay ikâmet eden Bahauullah daha sonra Edirne'ye gitme talebinde bulunmuştur.³⁷ Bahai kaynakları Sadrazam Ali Paşa'nın, İran Sefiri Hacı Mirza Hüseyin Han'ın da teşvikleriyle Sultan Abdülaziz'e Bahauullah'ın Bursa veya Edirne'ye sürülmesi gerektiği yolunda bir rapor sunduğunu ve Abdülaziz'in de buna istinaden Bahailerin Edirne'ye sürgün edilmeleri yönünde irade beyan ettiğini belirtmektedir.³⁸ Edirne'de irşat çalışmalarına devam eden Bahauullah Eylül 1867 tarihinde aralarında Abdülaziz'in de bulunduğu birçok devlet

³⁴ Necati Alkan, a.g.e., s. 24.

³⁵ Necati Alkan, a.g.e., s. 32.

³⁶ Aynı yerde.

³⁷ Özkaya, a.g.e., s.201.

³⁸ Taherzadeh, cilt 2, a.g.e., s.71.

adamına dinini tebliğ eden mektuplar göndermiştir.³⁹ Bu mektuplarda, kendisinin beklenen mehdi olduğunu ve dolayısıyla kendisine itaat edilmesi gerektiğini bildirmiştir.⁴⁰

Bahailerin Edirne'ye sürgün edilmesine dair iradeye göre bu topluluğa mensup insanların ortak harcamaları için 5.000 Kuruş aylık bağlanmıştır. İstanbul'dan Edirne'ye varıncaya kadar yaptıkları tüm harcamalar hazineden karşılanmıştır.⁴¹ 1 Aralık 1863 tarihinde Yüzbaşı Ali Bey'in yönetiminde İstanbul'dan yola çıkan Bahai kafillesi on iki gün süren yolculuktan sonra 12 Aralık 1863'te Edirne'ye ulaşmıştır.⁴² Bahai kafillesi; Bahauallah ve iki ağabeyi haricinde, on iki kadın, on bir çocuk, yirmi hizmetkâr ve on seyisten oluşuyordu.⁴³

Bahauallah'ın Edirne Hayatı

Bu bölümde Bahauallah'ın, ailesi ve efradı ile birlikte Edirne'ye geldikleri günden Akka'ya gönderilmelerine değin geçen sürede yaşanan gelişmeler ele alınacaktır. Bu anlamda öne çıkan hususlardan konut sorunu birinci başlığı oluşturacaktır. Ardından Bahailerin Edirne Valisi Hurşit Paşa ve yardımcısı Aziz Paşa gibi bürokratlarla olan ilişkileri "Bahauallah ve Türk Devlet Adamları" başlığı altında irdelenecektir. Bu bölümde son olarak Edirne'ye Bahauallah'ı ziyaret etmek için gelenler ele alınacaktır.

Konut

Bahauallah ve beraberindekiler Edirne'ye vardıklarında Arap Han adı verilen yerde kalmışlardır. Burada üç gün konaklayan Bahauallah, daha sonra ailesi ile birlikte şehrin kuzeydoğusunda bulunan Muradiye Mahallesinde Edirne'yi tepeden gören bir eve taşınmıştır. Diğerleri handa kalmaya devam etmişlerdir. Bunların yemekleri Bahauallah'ın evinden götürülmüştür. Sürgünlerin geldiği yıl Edirne'de hüküm süren sert kış bu göçmenlerin hayatlarını oldukça zorlaştırmıştır. Hatta kış o kadar şiddetli geçmiştir ki Bahauallah'ın odasında yanan sobaya rağmen güğümün içinde bulunan su dahi donmuştur. Bahauallah ve ailesi bu evde kısa süren ikametgâh döneminden sonra gene aynı mahallede Mevlevi Tekkesinin yakınlarında bulunan daha geniş bir eve taşınmışlardır. Handa kalan diğer sürgünler ise Bahauallah'ın boşalttığı eve geçmişlerdir. Gene Muradiye Mahallesinde başka bir ev Ağa Halim ile Mirza Yahya ve onların aileleri için kiralanmıştır. Bu evlerin hepsi de oldukça eski ve özellikle ciddi ısınma sorunu olan yapılarıdır.⁴⁴ Göçmenler ilk başlarda yiyecek olarak sadece ekmek ve peynir bulabiliyorlardı. İaşe sorununu aşmak amacıyla aşçı adı verilen Ağa Hüseyin iki inek ve bir keçi satın alarak evde sürekli olarak yoğurt ve süt bulunmasını sağlamıştır.⁴⁵

Ağa Rıza'nın bildirdiğine göre, Bahauallah Muradiye Mahallesindeki ikinci evde on ay civarında kalmıştır. Bu ev iyi olmadığından ve erişilmesi zor ıssız bir yerde olduğundan, ilk fırsatta Selimiye Camisinin kuzeyinde ve camiye çok yakın başka bir ev kiralanmıştır. Burası oldukça geniş ve "Emrullah" adı verilen bir konaktı. Bir enderunu bulunan bu üç katlı konağın otuz odası vardı. Üst kat Bahauallah ve ailesine ayrılmıştır.

³⁹ Osmanlı sultanının haricinde mektup yazılan liderler; Fransa İmparatoru III. Napolyon, İngiltere Kraliçesi Viktoria, Alman Kayseri II Wilhelm, Rus Çarı II. Aleksander, Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Josef, İran Şahı Nasriddin ve Papa IX Pius şeklinde sıralanabilir (The Baha'is, a.g.e., s. 22-23).

⁴⁰ Fıçlalı, a.g.e., s. 466.

⁴¹ Özkaya a.g.e., s.201

⁴² Özşuca a.g.e., s.7.

⁴³ Özkaya a.g.e., s.201.

⁴⁴ Balyuzi, H. M., Bahauallah, the King of Glory, George Ronald Publisher, Second Edition, Oxford, 1991, s. 218-219.

⁴⁵ Balyuzi, a.g.e.,s. 220.

Orta katta Mirza Muhammed Kuli ve ailesi kalırken, giriş katında ise kafileye ait olan diğer insanlar ikamet etmişlerdir. Bir Türk hamamının yer aldığı bu evde mutfakta sürekli olarak su bulunduğu gibi ev bir de su deposu barındırıyordu. Bu bölgede biri Ağa Halim ve ailesine diğeri ise Mirza Yahya ve ailesine ait iki ayrı ev daha kiralanmıştır. Bütün yemekler Emrullah'ta pişiyor ve diğerlerine buradan taksim ediliyordu.⁴⁶ Konut sorunu halledildikten sonra Bahauallah yanındakilerin ticarete atılmalarını emretmiştir. Grup içerisinde yer alanlardan bazıları ev işlerine bakarlarken bazıları ise geçimlerini ticaret vasıtasıyla sağlamaya çalışmışlardır (bkz. Tablo 2).

Tablo 2: Bahauallah'ın Beraberindeki Şahsiyetlerin Yaptıkları İşler

Sahıs	Görevi
Ağa Muhammet, Üstat Muhammet Ali Selmani	Çay, kahve ve içecek hazırlamak
Ağa Hüseyin	Aşçılık
Ağa Muhammed Hasan	Enderun (konak içi hizmetler)
Ağa Muhammet İbrahim-i Amir/Ağa Necef Kuli	Çarşı-pazar alışverişleri
Mirza Ağa Can	Bahauallah'ın Kâtibi
Hacı Seyyit Muhammet İsfahani/ Hacı Mirza Ahmed-i Kaşani	Evde ve dışarıda belli bir görevleri yoktu.
Ağa Muhammet İbrahim-i Nazır	İpek dokumacılığı
Ağa Rıza/ Mirza Mahmud-i Kaşani	Şekerci Dükkanı
Ağa Muhammet Ali/Ağa Abdulgaffar	Tütüncülük
Üstat Bekir/Ağa Muhammed İsmail/Hayat Başı	Terzilik
Mirza Cafer/Ağa Muhammed Sadık	Dükkancılık

Kaynak: Balyuzi, H. M., Bahauallah, the King of Glory, George Ronald Publisher, Second Edition, Oxford, 1991, s. 222.

Mirza Yahya, Bahauallah'ın Osmanlı Devleti'nin vermiş olduğu aylıktan kendisinin payına düşen parayı vermediğini iddia ederek şikâyetinde bulununca, Bahauallah bütün sürgünlerin söz konusu paradan kendi paylarına düşen miktarları aldıkları yönünde açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Hatta Mirza Yahya ve ekibi, Mirza'nın eşlerinden birini valilik yetkililerine göndererek yiyecek ve içecek hiçbir şeylerinin olmadığını bildirmişlerdir. Özet olarak söylemek gerekirse muhalifler Bahauallah'ın kendilerine verilmesi gereken aynı ve nakdi yardımları vermediğini iddia etmişlerdir.⁴⁷

Bahauallah ve Türk Devlet Adamları

Edirne Valisi Hurşit Paşa ve yardımcısı Aziz Paşa Bahauallah ile iyi ilişkiler kurmuşlardı. Bahauallah'ı ziyaret etmiş olan Aziz Paşa özellikle bilgisinden ve ilminden istifade ettiği henüz yirmili yaşların başında bulunan Abdalbaha'ya karşı da büyük bir ilgi duyuyordu. Bahauallah ve Aziz Paşa arasındaki muhabbet onun Akka'ya sürgün edilmesini müteakiben de devam etmiştir. Aziz Paşa Beyrut Valisi olduktan sonra Akka'da sürgün hayatı yaşayan Bahauallah'ı iki kez ziyaret ederek ona hürmetlerini sunmuş Abdalbaha ile de dostluğunu pekiştirmiştir. Diğer yandan Mirza Yahya gerek Hurşit Paşa'yı gerekse Aziz Paşa'yı kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Vali ve yardımcısı, Mirza Yahya'nın kendilerine

⁴⁶Balyuzi, a.g.e., s.221. Bu konuda ayrıca Hofman, David, Bahauallah, The Prince of Peace, Ronald, George, Oxford, 1992, s.138.

⁴⁷Balyuzi, a.g.e., s.232.

yağcılık ve yaltaklık yaptığı mektubu Abdalbaha'ya göstermişlerdir.⁴⁸ Aşçı Ağa Hüseyin'in bildirdiğine göre valilik çalışanları içerisinde Bahauallah ile sohbet etmek isteyen kişiler arasında Hurşit Paşa başı çekiyordu. Hurşit Paşa bir keresinde Ramazan ayında Bahauallah'ı Abdalbaha aracılığıyla iftara davet etmişti. Bahauallah Hurşit Paşa'nın bu davetine icabet etmişti. Şehrin diğer ileri gelen seçkinlerinin de hazır bulunduğu bu sofrada Bahauallah kendisine yöneltilen soruları orada bulunanların hayranlığını cezbedecek şekilde cevaplamıştı. Hatta Sultan Abdülaziz Bahauallah'ın Akka'ya sürgün edilmesini onayladığı vakit Edirne yöneticileri bu durumu üzüntüyle karşılamışlardı. Gene söz konusu Ramazan ayında Hurşid Paşa Abdalbaha'yı vali konağında ağırlamıştır.⁴⁹ Ancak Hurşit Paşa'dan sonra Edirne Valiliğine gelen Muhammet Paşa Kıbrısı ve Süleyman Paşa Bahauallah'ı pek sevmiyorlardı. Sultan Abdülaziz Bahauallah'ı Akka'ya Mirza Yahya'yı ise Kıbrıs'a sürmeye karar verdiğinde Bahauallah ile iyi ilişkiler içerisinde olan Edirne Valisi Hurşit Paşa dostlarına sırf bu kararı bildirme zorunluluğuna katlanmamak için söz konusu karar tebliğ edileceği vakit teftiş bahanesiyle Edirne dışına çıkmıştır. Böylece bu kararı yerine getirmek yardımcısına düşmüştür.⁵⁰

Bahauallah'ın Ziyaretçileri

Bahauallah Edirne'de ikamet ettiği dönemde onu görmek maksadıyla dışarıdan bu şehre sürekli olarak ziyaretçiler gelmiştir. Örneğin, Ağa Ali Ekber-i Horasani ve Şeyh Salman bu ziyaretçilerden sadece ikisiydi. Daha sonra gelenlerden Hacı Ali Asker-i Tebrizi, Hacı Cafer'in kardeşi Hacı Taki bir hana yerleşmişlerdir. Seyyit Eşref Zanjan ve kız kardeşi, Hacı Mirza Haydar Ali ise Hacı Mirza Hüseyin-i Şirazi ile birlikte Edirne'ye intikal ederek Bahauallah'ın takipçileriyle birlikte kalmışlardır. Aynı dönemde Mirza Rıza Kuli ve Mirza Nasrullah adlı şahıslar da Tahran'dan Edirne'ye gelerek ev tutmuşlar ve bu şehirde kalmaya başlamışlardır. Bu dönemde hem Bahauallah'ın evinde hem de yoldaşlarının tutmuş oldukları evlerde dini sohbetler aralıksız olarak devam etmiştir.⁵¹

Edirne'ye Bahauallah'ı ziyaret etmeye gelenler daha sonra da bu şehre akmaya devam etmişlerdir. Ağa Muhammet İsmail ve Ağa Nasrullah adlı kardeşler Edirne'ye gelerek bu şehirde bir süre kalmışlardır. Bunlardan sonra Seyyit Mehdi-i Dahici, Ağa Cemşid-i Gurci, Mirza Ali-i Seyyahi Maraghi ve Hüseyin-i Bağdad-i gibi kimseler Edirne'ye intikal etmişler ve İzzet Ağa'nın evinin birünisinde (dış odalar) ikamet etmişlerdir. Daha sonraları ise Nebil-i Azam, Muhammet Cavad-i Gazvini, Miskin Kalem, Hacı Abdul Kasım-i Şirazi adlı kişiler Edirne'ye vâsıl olmuşlardır. Bir süre sonra kaligraf olan Miskin Kalem'e sanatını daha rahat bir ortamda icra edebilmesi için ayrı bir ev tutmuşlardır. Nebil ve Ağa Cemşid bir süre sonra onun yanına taşınmışlardır. Bahauallah birçok kez bu evi şereflemiştir.⁵²

Ancak Edirne'de Bahailerin nüfuslarının gün geçtikçe artması Osmanlı yöneticilerini rahatsız etmeye başlamıştır. Özellikle Seyyit Muhammet-i İsfahani ve Mirza Yahya taraftarlarının devlet yetkililerini yanlış bilgilendirmeleri de işin üzerine tuz biber ekmiştir.⁵³ Bu ihbarlar üzerine Bahailer hükümet merkezine çağrılarak sayılmışlar ve kayıt altına alınmışlardır. Baskıların şiddetlenmesi üzerine Bahauallah bazı takipçilerine Edirne'yi terk etmelerini salık vermiştir. Tam da bu dönemde Hacı Muhammet İsmail-i

⁴⁸Balyuzi, a.g.e., s.233.

⁴⁹Balyuzi, a.g.e., s.243, ayrıca bkz. Hofman, a.g.e.,s.138.

⁵⁰Balyuzi, a.g.e., s.253.

⁵¹Balyuzi, a.g.e., s.236-237.

⁵²Balyuzi, a.g.e., s.243.

⁵³Balyuzi, a.g.e., s.248.

Cabih, Mirza Ali Ekber-i Naragi ve Şirazlı bir Seyyit Edirne'ye gelmişler ancak Bahauallah'ın tavsiyesi üzerine bu şehirde kalmayarak Gelibolu'ya gitmişlerdir.⁵⁴ Sonuçta Bahauallah'ın düşmanları Türk yetkilileri yanlış bilgilendirerek onun Bulgar ihtilalcilerle işbirliği yaptığını ve taraftarlarını silahlandırmak suretiyle Türklere karşı bir tertibin içinde olduğunu iddia etmişlerdir. Bu durum özellikle Hariciye Nazırı Fuat Paşa üzerinde ciddi bir korku yaratmıştır. Bu söylentilerin ayyuka çıkması Bahauallah'ın Akka'ya sürgün edilmesini hızlandırmıştır.⁵⁵ Hatta İran, ülkesinde yaşayan Bahailerin Edirne'ye Bahauallah'ı ziyarete gitmelerini yasaklamıştır.⁵⁶ Bu gelişmeler üzerine Ağustos 1868'de Avrupa devletlerinin konsoloslarının müdahalesine rağmen Edirne'de yaşayan Bahailer tutuklanarak Gelibolu üzerinden Akka'ya gönderilmişlerdir. Bahauallah ile giden kabile 70 kişiden oluşuyordu. Kıbrıs Gazimagosa'ya giden Ezelilerden oluşan grup ise daha küçüktü.⁵⁷

Cumhuriyet Döneminde Bahailer

Bahailerin Türkiye'de uzun süre dinsel açıdan baskı altında kaldıklarını söylemek doğru olacaktır. Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin laiklik anlayışı temelinde yeniden yapılandırılmasıyla birlikte bazı dini gruplar takibata uğramışlardır. Buna örnek olarak 25 Bahainin 1933 yılında Gaziantep'te gözaltına alındıktan sonra Adana cezaevine sevk edilmesi gösterilebilir. Böylece söz konusu cezaevinde tutuklu bulunan Bahailerin sayısı toplam olarak 41'e yükselmişti.⁵⁸ Bu dönemde ayrıca Bahailik üzerine yazılmış olan matbuatın da yasaklandığı görülmektedir. Örneğin, 1932 yılında basılmış olan "Bahauallah ve Yeni Devir" başlıklı kitap yayın tarihinden dört yıl sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ve Bakanlar Kurulu tarafından imzalanan bir kararname ile yasaklanarak toplatılmıştır.⁵⁹ Gene aynı yıl "Bahai News" isimli İngilizce derginin Türkiye'ye sokulmasına yasak konmuştur.⁶⁰ Diğer yandan Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü tarafından 1947'de Amerika Birleşik Devletleri'nde Bahailer adına faaliyet gösteren Yeni Tarih Cemiyetine ait 15 eser incelenerek Türkiye'nin milli menfaatlerine aykırı bulunmuştur.⁶¹ Ayrıca bu çerçevede Bahailere ait "Kervan" isimli süreli bir yayın organının varlığından bahsetmek gerekmektedir. Bu derginin gerçekleştirdiği etkinliklere (kongre, konferans vb.) milli Türk yazarı Halide Edip Adivar da katılmıştır.⁶² Gene aynı yıl Yeni Tarih Cemiyeti tarafından Türkiye'ye Bahailiği anlatan broşürler ve rozetler yollanmıştır. Söz gelimi, Kahramanmaraş'ta ikamet eden Ahmet Yürür isimli bir kişiye 53 adet broşür ve 12 adet rozet gönderildiği kayıtlara geçmiştir.⁶³

Demokrat Parti (DP) iktidarında sekülerizmden Sünni İslam anlayışına doğru evrilen yeni yaklaşım Türkiye Bahailerini olumsuz yönde etkilemiştir.⁶⁴ Örneğin, 1954'te Adana'da yapılan bir baskında tanınmış birçok Bahai gözaltına alınarak mahkemeye sevk

⁵⁴ Balyuzi, a.g.e., s.252-253.

⁵⁵ Balyuzi, a.g.e., s.254.

⁵⁶ Hofman, a.g.e.,s. 140.

⁵⁷ Smith, a.g.e., s.68.

⁵⁸ Cumhuriyet Gazetesi, "Adana'da Bahailik Tahkikati",4 Ocak 1933, s.5.

⁵⁹ BCA: 604017.

⁶⁰ BCA: 698818.

⁶¹ BCA: 885775.

⁶² BCA: 885779.

⁶³ BCA: 885773.

⁶⁴ Nal, Sabahattin, Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60/3, s.142-169.

edilmiştir.⁶⁵ Diğer yandan 1959'da çoğunluğu İran ve Irak uyruklu olan 27'si kadın, 35'i erkek toplam 62 kişi Selahattin Özşuca'nın evinde ayin yaptıkları gerekçesiyle gözaltına alınmıştır.⁶⁶ Yine bu baskın ile ilgili Cumhuriyet Gazetesi'nde; Bahailerin gençleri para ve güzel kızlarla aldatarak propaganda yaptıkları yolunda iddialar yer almıştır.⁶⁷ Gözaltına alınan Bahailerin bir kısmı tutuklanmıştır. Bu baskınlar vesilesiyle Türk basınında yer alan haberlere göre, söz konusu dönemde Ankara'da 300, Türkiye genelinde ise 10.000'i aşan bir Bahai nüfusu bulunmaktaydı.⁶⁸ Uluslararası kamuoyunda da geniş yer bulan Bahai mahkûmlar 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra çıkan af ile özgürlüklerine kavuşmuşlardır.⁶⁹

1960-1980 arası dönem Türkiye Bahailerini açısından göreceli olarak daha sakin geçmiştir. Ancak 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra siyasal İslam'ın yükselişe geçmesinden Bahailer doğrudan etkilenmişlerdir. Örneğin, 1985 yılında İstanbul'da Siyasi Şube Polisi tarafından yapılan bir baskın sonucunda 34 Bahai, Devlet Güvenlik Mahkemesine (DGM) sevk edilmiştir.⁷⁰ Edirne Bahailerini bölümünde değinileceği gibi, gene aynı yıl 14 Bahai Edirne'de düzenlenen bir operasyonda yakalanmıştır.⁷¹ Emniyet Genel Müdürü Saffet Arıkan Bedük'ün 1985 yılında verdiği bilgilere göre, Bahailik özellikle yoksul kesimlerde taraftar bulma çabası içine girmiştir. Ayrıca 1980'li yılların ilk yarısında Türkiye Bahailerinin nüfusu 150.000-200.000 civarında verilmiştir.⁷² Ancak bu rakamların doğruluğu tartışmalıdır. Diğer yandan 1988'de Gaziantep'te beş üniversite öğrencisinin Bahailiği seçerek nüfus cüzdanlarındaki din hanesine Bahai ibaresini yazdırmaları⁷³ uzun yıllar dava konusu olmuştur.⁷⁴ Diğer yandan 1985 yılında Edirne'de bulunan Beyaz Ev'de (Şevki Bilgin'e ait) yapılan ayin sırasında beşi kadın 14 kişi yakalanmıştır.⁷⁵ Söz konusu dönemde Beyaz Ev'in hizmeti İran uyruklu Seyit Azizullah Sadri Mahdevi tarafından üstlenilmiştir.⁷⁶ Ayrıca Hasan Akpınar, Edibe Akpınar ve Muhittin Çelebi siyasi polis tarafından gözaltına alınmıştır.⁷⁷ Bahai kaynaklarına göre ise; bu olayın ertesi günü Sadri Mahdevi, İsmet Can ve eşi Sakine Can adlı şahıslar tutuklanmışlardır. Ardından Hasan Akpınar ve eşi ile Muhittin Çelebi'nin de tutuklandıkları ve böylece tutuklu sayısının 20 kişiye ulaştığı belirtilmiştir. İkinci gün altısı çocuk yedi Bahai serbest bırakılmıştır. On iki Bahai ve iki yabancı araştırmacı on yedi gün gözaltında tutulduktan sonra 10 Kasım 1985 tarihinde Cumhuriyet Savcılığı tarafından serbest bırakılmışlardır.⁷⁸ Bu baskında 389.000 TL, 380 Riyal⁷⁹ ve Şah dönemine ait 11.280 Riyal ele geçirilmiştir. Bununla birlikte Bahailikle ilgili birçok broşür ve ders notlarına da el konmuştur.

⁶⁵ Milliyet, "Adana'da Gizli Bir İrtica Şebekesi Ortaya Çıkarıldı", 12 Haziran 1954, s.1-3.

⁶⁶ Milliyet, "Ankara'da 62 Bahai Yakalandı", 22 Mart 1959 s.1-5.

⁶⁷ Cumhuriyet, "Ankara'da Modern Bir Bahai Tekkesi Basıldı", 22 Mart 1959, s.5.

⁶⁸ Milliyet, "Bahailerden 10'u dün Tevkif Edildi", 24 Mart 1959, s.1.

⁶⁹ Cumhuriyet, "Burhan Felek, Din Hakkında Düşünceler", 22 Şubat 1966, s.3.

⁷⁰ Cumhuriyet, "34 Bahai Yakalandı", 1 Mayıs 1985, s.1.

⁷¹ Cumhuriyet, "Bahai mensubu 14 Kişi Yakalandı", 12 Kasım 1985.

⁷² Milliyet, "Şerif Ertürk, Dinci örgütler İçin Sıkı Takip", 04 Kasım 1985, s.7.

⁷³ Milliyet, "Üniversitelere mektup yağıyor, 5 Kişi Bahai Oldu", 17 Mart 1988 s.2.

⁷⁴ Ayrıntılı tartışmalar hakkında bkz., <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/0314984f-1d85-42a5-b3f3-3d5a0b874c83?excludeGerekce=False&wordsOnly=False>, (10.02.2016).

⁷⁵ Milliyet, "Bülent Ayan Kadın Tarikatçılar", 12 Kasım 1985, s.11.

⁷⁶ Cumhuriyet, "Bahai mensubu 14 kişi yakalandı", 12 Kasım 1985, s.6.

⁷⁷ Ayan, Bülent, aynı yerde.

⁷⁸ Özşuca a.g.e., s.99-100.

⁷⁹ Cumhuriyet, "Bahai mensubu 14 kişi yakalandı", 12 Kasım 1985, s.6.

Diğer yandan 1980'lerin sonuna gelindiğinde Türkiye'de yaşayan Bahailerin daha özgürlükçü bir ortama kavuştukları söylenebilir. Sözgelimi 1989 yılında Bahailerin İskenderun'da toplu olarak dini ayin düzenlemeleri bu durumun bir göstergesidir.⁸⁰ Bu yumuşamanın bir diğer örneği aynı yıl içinde Bahailere İstanbul Sarıyer'de mezarlık yeri tahsis edilmesidir.⁸¹ Ancak Türk yetkililer bu dönemde gene de Bahailiğe yasadışı örgüt muamelesi yapmaktan geri kalmamışlardır.⁸² Yukarıda ele alınan gelişmeler doğrultusunda 1990'lı yıllar Bahailerin üye sayılarını arttırmak amacıyla hummalı bir faaliyet içerisine girdikleri bir dönem olmuştur.⁸³

2000'li yıllarda Türkiye'de Avrupa Birliği (AB) uyum yasaları çerçevesinde inanç özgürlüğü alanında daha liberal bir ortam meydana gelmiştir. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetinin AB ile bütünleşme kapsamında yaptığı bazı düzenlemeler gayrimüslim vakıflar sorununun çözümüne önemli katkı sağlamıştır. Bu bağlamda Bahailerin talepleri doğrultusunda Edirne'deki "İzzet Ağa Bahçesi" sorunu çözüme kavuşturulmuştur.⁸⁴ Türkiye zorunlu din derslerinin kaldırılması konusunda gayrimüslimlerin ve farklı inanç gruplarının taleplerini karşılamamakta ısrar etmektedir. Diğer yandan Norveç Helsinki Komitesi'nin Türkiye'de İnanç Özgürlüğü Hakkını İzleme Raporu'na⁸⁵ göre gayrimüslim aileler zorunlu din dersine itiraz etmektedirler. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı 3 Şubat 2015 tarihinde valiliklere gönderdiği bir yazıyla, azınlık okullarında okuyan öğrenciler hariç nüfus cüzdanında din hanesi boş bırakılan veya din hanesinde Musevilik veya Hristiyanlık dışında başka bir din yazan Alevilik ve Bahailik gibi inançlara mensup öğrencilerin din dersinden muaf tutulamayacaklarını bildirmiştir.⁸⁶

Edirne Bahai Toplumu

Yukarıda belirtildiği gibi Bahauallah 19. yüzyılın ikinci yarısında bir süre Edirne'de zorunlu ikamete tabi tutulmuştu. Bu nedenden dolayı 20. yüzyılda Edirne, Bahailer için Kutsal Bahçe'den sonra adeta ikinci bir Kâbe haline gelmiştir. Böylece zaman içerisinde gerek dini nedenlerden gerekse Bahai Milli Ruhani Mahfilliği⁸⁷ tarafından görevlendirilen birçok Bahai, Edirne'ye yerleşmiştir. Bu şehirde ikamet eden Bahailerin bazıları Beyaz Ev ve diğer kutsal mekânların bakımlarıyla ilgilenme ve buraları ziyarete gelenlere refakat etme gibi görevler üstlenmişlerdir. Edirne'de yaşayan diğer Bahailer ise; ticaret ve eğitim alanlarında faaliyet yürütmektedirler. Özellikle Bahai Milli Ruhani Mahfilisi tarafından görevlendirilenlerin çoğunun, İran ve Kanada vatandaşı olduğu görülmektedir.⁸⁸

⁸⁰ Milliyet, "Türk Bahailerin Dua Şöleni", 07 Şubat 1989 s.3-10.

⁸¹ Milliyet, "Bahailere Mezarlık Yeri", 03 Mart 1989 s.12.

⁸² Milliyet, "Yasadışı 120 örgüt", 11 Eylül 1989, s.9.

⁸³ Avcu, Arife, Milliyet, "Bahailer Mürid Peşinde", 05 Eylül 1995, s.4, Kalkan, Şenay, Cumhuriyet, "Kamplar Bahai Yaşamının Örneği", 11 Eylül 1992, s.12, Milliyet, "Çözüm Dünya vatandaşlığı", 28 Mayıs 1996 s. 22.

⁸⁴ Türkiye'de Din Özgürlüğü Raporu 5, <http://www.liberal.org.tr/uploads/yuklemeler/Turkiyede-din-ozgurlugu-raporu.pdf>, (22.02.2016).

⁸⁵ Ekim 2015 tarihinde yayınlanan rapor için bkz. <http://inancozgurlugugirisimi.org/calismalarimiz/turkiyede-inanc-ozgurlugu-hakkini-izleme-raporu-yayinlandi/>, (01.03.2016).

⁸⁶ Hürriyet, "Din dersi muafiyetine belge şartı", 10 Şubat 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/din-dersi-muafiyetine-belge-sarti-28164296>, (01.03.2015).

⁸⁷ Bahailikte Milli Ruhani Mahfilliğin haricinde yerel ve bölgesel düzeyde mahfillikler de bulunmaktadır. Şayet bir yerleşim biriminde (şehir, kasaba, köy vb.) 21 yaşını doldurmuş olan en az dokuz veya daha fazla Bahai bulunuyorsa, bir mahalli ruhani mahfil oluşturmak elzem hale gelmektedir ki bunlar milli ruhani mahfilin çekirdeği durumundadır (Acar, a.g.e., s.213).

⁸⁸ Haziran 2015 ilâ Temmuz 2016 tarihleri arasında Edirne'de yapılan alan araştırması notlarından.

Bahailerin Edirne'deki kutsal mekânlara karşı göstermiş oldukları ilgi Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar geri götürülebilir. Örneğin Martha Louise Root ve Kanadalı ressam Marion E. Jack⁸⁹ 29 Ekim 1933 tarihinde Bahauallah'ın yaşadığı evlerin yerlerini tespit etmek amacıyla dönemin Edirne Valisi Salim Özdemir Günday ve Belediye Başkanı Ekrem Demiray'ı ziyaret etmişlerdir.⁹⁰ Böylece 1952 yılında Türkiye Bahai Toplumunun katkılarıyla bu yerler satın alınmış⁹¹ ve İran Milli Mahfilliği'nin emriyle bu evler onarılmış, bahçeler ise Edirne Ruhani Mahfili Celal Esasi nezaretinde yeniden düzenlenmiştir.

Diğer yandan 1954 yılında İnyetullah Nami ardından Elyasiye ve eşi, Bediiyan ailesi ve Ahmet Kadimi ile eşi yurtdışından gelerek Edirne'ye yerleşmişlerdir. Ayrıca Türkiye sınırları içerisinde gelerek Edirne'ye yerleşenler kervanına Mehmet/Zerrin Anteblioğlu ve Atilla Bağcuvan gibi kimseler de katılmışlardır. Bu kutsal mekânların bakımları ve şehirdeki Bahai nüfusunun artırılması için 1957 yılında İbrahim Çelebi, Kadir Çelebi ve ailesi, Enver Arıbaş ve eşi, İsmet ve Sakine Can Edirne'ye yerleşmişlerdir. Daha sonra gelen Sadri Mahdevi ailesi ve İzmir'den göçen Behiye Tebrizi uzun süre kutsal yerlerin bakımını ve bu yerleri ziyaret edenleri ağırlama görevini üstlenmişlerdir. Emekli olan Muhittin Çelebi ve eşi Fahriye Çelebi'de bu dönemde şehre yerleşmişlerdir.⁹² 1957'de Celal Esasi önderliğinde İstanbul Ruhani Mahfilliği'nin kararı doğrultusunda Edirne Mahalli Ruhani Mahfilliği kurulmuştur. Bu mahfilin ilk üyeleri; Mehmet Anteblioğlu, Zerrin Anteblioğlu, İnyetullah Nami, Ruhiye Bediiyan, Ahmet Kadimi, Furiğiye Kadimi, Elyasiye, Celal Esasi ve eşi Müluk Esasi gibi şahıslardan oluşmaktaydı.⁹³

Diğer yandan 12 Aralık 1963'te Bahauallah'ın Edirne'ye sürgününün yüzüncü yılı münasebetiyle sayıları 75'i aşan Bahai Türkiye'nin farklı şehirlerinden Edirne'ye gelerek dini bir anma töreni yapmak istemişlerdir. Ancak güvenlik gerekçesiyle bu ziyaretçilerin toplu şekilde kutsal mekânları ziyaret etmelerine müsaade edilmemiştir. Sonuçta Edirne Valiliğinin önerisini kabul eden Bahailer, ziyaretlerini üçer- dörder kişilik küçük gruplar halinde gerçekleştirerek ertesi gün şehirden ayrılmışlardır.⁹⁴ Daha sonraki yıllarda Edirne'ye yerleşen İranlı Bahailer çeşitli sebeplerden dolayı şehri terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu gelişmelerin ardından 1967 yılında İnyetullah Nami'nin vefatından sonra eşinin de Edirne'den ayrılması nedeniyle Edirne Mahalli Ruhani Mahfilliği kapanmak zorunda kalmış ve 1976 yılına kadar bir daha kurulamamıştır.⁹⁵ Bunun üzerine Milli Mahfilin olur vermesiyle birlikte daha önce Bozcaada da yaşayan Hasan Akpınar eşi ve iki çocuğu ile birlikte 1974 yılına Edirne'ye gelerek yerleşmiştir. Bunu müteakiben 1976 yılında Edirne Mahalli Mahfilliği tekrar faaliyete geçmiştir. Söz konusu dönemde Edirne mahfilliğinin üyeleri; Muhittin Çelebi, Fahriye Çelebi, Cemil Bilecen, Nihayet Yüksel, Sabri Mahdevi, Veliye Mahdevi, Atila Bağcuvan, Hasan Akpınar ve Edibe Akpınar adlı şahıslardan oluşmuştur (bkz. Tablo 3).

⁸⁹ Özşuca, a.g.e. s.97.

⁹⁰ <http://www.edirnetarihi.com/29-ekim-1933-yilinda-donemin-edirne-valisi-salim-ozdemir-ve-edirne-belediye-baskani-ekrem-demiraymartha-rootmarion-jack.html>, (04.02.2016).

⁹¹ Aynı yerde.

⁹² Özşuca, a.g.e., s. 97.

⁹³ Aynı yerde s. 97-98.

⁹⁴ Aynı yerde s.98.

⁹⁵ Aynı yerde s.98-100.

Tablo 3: Edirne Mahalli Ruhani Mahfil Üyeleri

Yıl	Üyeler
1957	Mehmet Anteblioğlu, Zerrin Anteblioğlu, İnaletullah Nami, Ruhiye Bediyan, Ahmet Kadimi, Furuğiye Kadimi, Elyasiye, Celal Esasi ve Müluk Esasi
1976	Muhittin Çelebi, Fahriye Çelebi, Cemil Bilecen, Nihayet Yüksel, Sadri Mahdevi, Veliye Mahdevi, Atilla Bağçuvan, Hasan Akpınar ve Edibe Akpınar
1984*	Hasan Akpınar, Edibe Akpınar, Fikret Karaçay, Muhittin Çelebi, Tahire Karaçay, vb.
2001*	Muhittin Çelebi, Tahire Karaçay, vb.

Kaynak: Yazarlar tarafından çeşitli kaynaklardan derlenerek oluşturulmuştur.

* Söz konusu yıllarda da Edirne Mahalli Ruhani Mahfil üyelerinin sayısı en az dokuz kişiden oluşmaktaydı. Ancak erişilebilen kaynaklarda mahfil üyelerinin tamamının kimlikleri tespit edilememiştir. Diğer yandan 2000’li yıllarda mahfil üyeliği yapmış veya yapan şahısların kimlikleri hakkında mevcut kaynaklarda yeterli düzeyde bilgi bulunmamaktadır.

Kutsal Mekânlar

Edirne, Bahailer için "Arzı Sır" veya "Sır Kenti" olarak bilinen bir mekândır. Bahauallah'ın burada kaldığı evler bu inanca sahip olanlar için kutsaldır.⁹⁶ Bahailerin şehirde iki kutsal mekânı bulunmaktadır. Bunlar; Bahauallah'ın bir süre ikamet ettiği Beyaz Ev (Rıza Bey'in Evi) ve İzzet Ağa Bahçesi'dir. Bu kısımda Beyaz Ev, İzzet Ağa Bahçesi ve Bahai Mezarlığı ele alınacaktır.

Beyaz Ev ve İzzet Ağa Bahçesi

Bahailer için kutsal sayılan ve Babademirtaş Mahallesi, Mimar Sinan Caddesi, Küçük Arasta Sokak, No:10'da yer alan Beyaz Ev, 19. yüzyıl Edirne sivil mimari örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Binanın dış renginin beyaz olması nedeniyle Edirneliler buraya Beyaz Ev dedikleri gibi evin ilk sahibi Rıza Bey'e atfen de "Rıza Bey'in Evi" olarak da anılmaktadır.⁹⁷ Her yıl Türkiye'den ve dünyanın hemen her yerinden yaklaşık 10.000 civarındaki Bahai Edirne'ye gelerek burada ibadetlerini ve ziyaretlerini gerçekleştirmektedir.⁹⁸ Söz gelimi sadece 2000-2001 yılları arasında yurtdışından 3.000'in üzerinde Bahai burayı ziyaret etmiştir.⁹⁹ Beyaz Ev'in yıllık ortalama ziyaretçi sayısı 18.000 civarındadır.¹⁰⁰ Dünya Bahaileri, beş yılda bir İsrail'in Hayfa şehrinde düzenlenen Dünya Bahai Kongreleri vesilesiyle Hayfa'ya gidiş-dönüşlerinde Beyaz Ev'i ziyaret etmektedirler. Dolayısıyla bu dönemlerde ziyaretçi sayısı artarak yıllık 40.000'lere ulaşmaktadır.¹⁰¹

Bahailer için Edirne'de bulunan diğer bir kutsal mekân ise gene Babademirtaş Mahallesi'nde yer alan İzzet Ağa Bahçesi'dir. Önceleri bu bahçenin mülkiyeti Eminler Emlak Ticaret İşletmesi A.Ş. adına kayıtlı iken 1999 yılında Edirne İl Özel İdaresi tarafından Yusuf Hoca İlköğretim okuluna ek derslik yapılması amacıyla istimlak edilmiştir. Bu eylemi haksız bulan Bahailer sorunu mahkemeye taşımış olsalar da yapmış

⁹⁶<http://www.edirnevdb.gov.tr/kultur/konaklar.html>, (05.03.2016).

⁹⁷ Trakya kalkınma Ajansı, "Trakya Bölgesi Mevcut Durum Tespiti", Trakya Bölgesi Mevcut raporu 2012, s.48.

⁹⁸ Türkiye Bahai Toplumu Dış İlişkiler Temsilciliğinin araştırma sorularına 15 Haziran 2016 (Saat 10.59) tarihli elektronik mektup ile vermiş olduğu cevabi yazı.

⁹⁹<http://www.edirnevdb.gov.tr/kultur/konaklar.html>, (05.03.2016).

¹⁰⁰ Trakya kalkınma Ajansı, "Trakya Bölgesi Mevcut Durum Tespiti", Trakya Bölgesi Mevcut raporu 2012.

¹⁰¹ Trakya kalkınma Ajansı, "Trakya Bölgesi Mevcut Durum Tespiti", Trakya Bölgesi Mevcut raporu 2012.

oldukları hukuk mücadelesini kaybettiklerinden bahçe 2002’de okula tahsis edilmiştir.¹⁰² Ancak bu bahçenin kamulaştırılması meselesinin 2003 AB İlerleme Raporu’nda yer alması nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri ve İçişleri bakanlıklarının devreye girmesiyle 2004 yılında bu bahçenin tapu şerhi kaldırılarak tekrar Eminler Emlak Ticaret İşletmesi AŞ’ye iade edilmiştir.¹⁰³ Bu karardan büyük memnuniyet duyduklarını dile getiren Türkiye Bahai Toplumu Temsilcisi Susan Merter bahçeyi yeniden düzenleyeceklerini açıklamıştır.¹⁰⁴ Gerçekten de bahçe daha sonra aslına uygun bir şekilde onarılarak adeta saklı bir bahçe haline getirilmiştir.

Bahai Mezarlığı

Bahailik inancına göre; “Bahailerin vefat ettikleri yer ile defin edilecekleri yer arasındaki mesafe bir saati aşmamalıdır.”¹⁰⁵ Dolayısıyla Bahailerin ikâmetgâhlarına yakın yerlerde defnedilmeleri gerekmektedir. Bu dini gereklilikten dolayı Edirne Mahalli Ruhani Mahfilliği, Edirne Belediye Başkanlığına müracaat ederek bir mezarlık yeri talebinde bulunmuştur. Bu müracaata olumlu karşılık verilerek Şükrüpaşa Mahallesi civarında satın alınan yer Bahai Mezarlığı olarak tescil ettirilmiştir.¹⁰⁶ Bu mezarlıkta Temmuz 2016 itibarıyla dört Bahai mezarı bulunmaktaydı. Burada mevcut olan üç mezarın üzeri lahit şeklinde kapanmıştır. Bu mezarlığa ilk olarak defnedilen şahıs 1967 yılında Edirne’de hayata gözlerini kapayan İnyetullah Nami adlı şahıstır. Bunun ardından 1985 yılında vefat eden Sadri Mahdevi, daha sonra ise 1993’te İsmet Can adlı Bahailer bu mezarlığa defnedilmişlerdir. Mezarlıkta bulunan dördüncü kabrin üzerindeki kimlik bilgileri tahrif edilmiş olduğundan meftanın kimliği tespit edilememiştir.¹⁰⁷

Sonuç

Bahauullah’ın Edirne günleri ve burada vermiş olduğu levihler Bahai Toplumu açısından son derece önemlidir. Bahauullah’ın bu şehirde kaldığı yerler bu dine mensup kişiler tarafından kutsal atfedildiğinden her yıl yurtiçinden ve yurtdışından binlerce kişi Edirne’yi ziyaret etmektedir. Bu çalışmada Edirne Bahailerinin özellikle Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında birtakım baskılara maruz kalarak takibata uğradıkları tespit edilmiştir. Yukarıda yapılan çözümlemede ortaya konulduğu gibi, arşiv belgelerinin ışığında 1990’lı yıllara kadar genelde Türkiye özelde ise Edirne Bahai Toplumunun takibata uğradığını söylemek mümkündür. Ancak Edirne Bahai Toplumu cumhuriyetin ilk yıllarında, Yahudilerin maruz kaldıkları 1934 Olaylarına benzer şiddet içeren hadiselerle karşı karşıya kalmamışlardır.

Diğer yandan 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) iktidara gelmesi ile birlikte diğer dini ve etnik gruplarla birlikte Bahailere karşı yapılan baskıların da ortadan kalktığı görülmektedir. Kısacası 21. yüzyıl ile birlikte Türkiye Bahai Toplumu Türkiye’de meydana gelen özgürlük ortamının etkisiyle toplumsal yaşamda daha görünür

¹⁰² Küçükşahin, Şükrü, Hürriyet, “AB Raporunda Edirne’deki Kutsal Bahai Merkezi”, 12 Kasım 2003, <http://www.hurriyet.com.tr/ab-raporunda-edirnedeki-kutsal-bahai-merkezi-183145>, (05.03.2016).

¹⁰³ Cihan haber Ajansı, “Avrupa Birliği raporu doğrultusunda Bahailerin kutsal saydığı bahçe iade edildi”, 23.07.2004, <https://www.cihan.com.tr/tr/avrupa-birligi-raporu-dogrultusunda-bahailerin-kutsal-saydigi-bahce-iade-edildi-793393.htm>, (05.03.2016).

¹⁰⁴ Atay, Ayça, Milliyet Güncel, “Kutsal Bahçe Bahailere iade”, 18 Ocak 2004 Pazar, <http://www.milliyet.com.tr/2004/01/18/guncel/gun03.html>, (05.03.2016).

¹⁰⁵ Derlemeler: Defin Yasaları ve Vasiyetname, http://bahairesearch.com/turkish/Bahai/Derlemeler/Defin_m_Yasaları_ve_Vasiyetname.aspx, (07.03.2016).

¹⁰⁶ Özşuca, a.g.e., s.100.

¹⁰⁷ Yazarlar tarafından 15.07.2016 tarihinde Edirne Bahai Mezarlığı’nda yapılan inceleme.

bir hale gelmiştir. Özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile ilişkileri çerçevesinde Bahailer için kutsal mekânlar olarak kabul edilen yerlerin başında gelen Beyaz Ev, İzzet Ağa Bahçesi ve Bahai Mezarlığı bu dönemde sıkça gündeme gelmiştir. AB'nin dini azınlıklara daha fazla haklar ve özgürlükler tanınması yönündeki talepleri ve baskıları AKP hükümetleri tarafından kabul gördüğünden İzzet Ağa Bahçesi dışişleri ve içişleri bakanlıklarının araya girmesiyle Edirne Bahai Toplumuna tekrar iade edilmiştir. Bu gelişmeler ışığında Edirne'nin tıpkı 19. yüzyılda olduğu gibi farklı inançtaki cemaatlerin ve toplumların kendi inançlarını rahatça yaşayacakları, çok kültürlü ve dinli bir şehir haline geldiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA**Birincil Kaynaklar****Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**

BOA: 444-59.

BOA: 203-11614.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA: 69-8818.

BCA: 64-401-7.

BCA: 83-56-18.

BCA: 88-5775.

BCA: 88-5779.

BCA: 88-5773.

BCA: 60401-7.

İkincil Kaynaklar

Abdülhamit, Muhsin, İslam'a Yönelik Yıkıcı Hareketler (Babilik ve Bahailiğin İçyüzü), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1984.

Acar, Ali, "Sosyolojik Açıdan Bahailik", Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı 21, 1986.

Alkan, Necati, "Bahailik ve Jön Türk Devrimi", Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar, Sayı 11, Güz 2010.

Ateş, Toktamış, Siyasal Tarih, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2009.

Aydın, Mahmut, Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi, Ensar Yayınları, İstanbul, 2010.

Aydın, Mehmet, Türkiye'ye Yönelik Batı Kökenli Dini Cereyanlar, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya, 2010.

Balyuzi, H. M. Bahauallah, the King of Glory, George Ronald Publisher, Second Edition, Oxford, 1991.

Bulut, Halil, İbrahim, Dünden Bugüne Siyasi-İtikadi İslam Mezhepleri Tarihi, Ankara Okulu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2012.

Çamlıbel, Cansu, "AB'nin Türkiye'den beklentileri", NTVMSNBC, 30 Mart 2005, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/316344.asp#BODY>, (07.03.2016).

"Derlemeler: Defin Yasaları ve Vasiyetname", http://bahairesearch.com/turkish/Bahai/Derlemeler/Defin_Yasaları_ve_Vasiyetname.aspx, (03.03.2016).

Fırlalı, Ethem Ruhi, "Bahailik Maddesi", İslam Ansiklopedisi, İSAM Yayınları, Cilt 4, 1991.

Garthwaite, Gene, R, İran Tarihi Pers İmparatorluğu'ndan Günümüze, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011.

Haziran 2015 ilâ Temmuz 2016 tarihleri arasında Edirne'de yapılan alan araştırması notlarından, <http://www.edirnetarihi.com/29-ekim-1933-yilinda-donemin-edirne-valisi-salim-ozdemir-ve-edirne-belediye-baskani-ekrem-demiraymartha-rootmarion-jack.html>, (02.02.2016).

<http://www.edirnevdb.gov.tr/kultur/konaklar.html>, (03.02.2016).

Küçük, Abdurrahman, Tümer, Günay, Küçük, Mehmet Alpaslan, Dinler Tarihi, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009.

Ma'ani, Baharieh, "Rouhani Sovaida Ma'ani Ewig", Laws of the Kitab-i Aqdas, George Ronald, Oxford, 2004.

- Nal, Sabahattin, “Demokrat Parti’nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 60, Sayı 3, 2005.
- Özkaya, Süleyman, Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Bahailik Hareketi, Akademi Kitabevi, İzmir, 2000.
- Özkaya, Süleyman, “Osmanlı Devleti’nde Marjinal Bir Hareket: Bahailik”, Türkler Ansiklopedisi, Cilt,14, Ankara, 2002.
- Özşuca, Neyir, Türkiye’de Bahailer, Yorum Matbaası, Ankara, 1997.
- Sander, Oral, Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e, İmge Kitapevi, Ankara, 2000.
- Smith, Peter, The Babiand Bahai Religions, from messianic Shi’ism to a World religion, Cambridge University Press, Cambridge, 1987.
- Şevki Efendi, Bahai Dininin Birinci Yüzyılı, Suna Bozkır (Çev.), Baha Yayınları, İstanbul, 1995.
- Taherzadeh, Adib, Hz. Bahauallah'ın Zuhuru, Süreyya Güler (Çev.), Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1995.
- , Bağdat 1853-1863 Bahai Dininin Doğuşu, Süreyya Güler (Çev.), 1. Cilt, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1995.
- , İstanbul-Edirne 1863-1868, Süreyya Güler (Çev.), 2. Cilt, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1995.
- , Bahai Dininin Doğuşu, Akka'daki İlk Yıllar 1868-1877, Süreyya Güler (Çev.), 3. Cilt, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1995.
- , Bahai Dininin Doğuşu, Mezra ve Behci 1877-92, Süreyya Güler (Çev.), 4. Cilt, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1995.
- The Baha’is, Baha’i International Community, Haifa, 2005.
- Todd M. Johnson and Brian J. Grim (Eds.), World Religion Database http://www.worldreligiondatabase.org/wrd_default.asp, (03.01.2016).
- Türk Fahri, “Edirne Bulgar Cemaati ve Polonya Azınlık Okulu “Polak Mektep”, Belleten, Cilt LXXIII, Sayı 268, Aralık 2009.
- Türkiye Bahai Toplumu Dış İlişkiler Temsilciliğinin araştırma sorularına 15 Haziran 2016 (Saat 10.59) tarihli elektronik mektup aracılığı ile vermiş olduğu cevabi yazı.
- Yazarlar tarafından 15.07.2016 tarihinde Edirne Bahai Mezarlığı’nda yapılan inceleme.

Gazete Arşivleri

- “Adana’da Bahailik Tahkikatı”, Cumhuriyet, 4 Ocak 1933.
- “Adana’da Gizli Bir İrtica Şebekesi Ortaya Çıkarıldı”, Milliyet, 12 Haziran 1954.
- Ayan, Bülent, “Kadın Tarikatçılar”, Milliyet, 12.11.1985.
- “Ankara’da Modern Bir Bahai Tekkesi Basıldı”, Cumhuriyet, 22 Mart 1959.
- “Ankara’da 62 Bahai Yakalandı”, Milliyet, 22 Mart 1959.
- Atay, Ayça, “Kutsal Bahçe Bahailere iade”, Milliyet Güncel, 18 Ocak 2004.
- “Avrupa Birliği raporu doğrultusunda Bahailerin kutsal saydığı bahçe iade edildi”, Cihan haber Ajansı, 23.07.2004, <https://www.cihan.com.tr/tr/avrupa-birligi-raporu-dogrultusunda-bahailerin-kutsal-saydigi-bahce-iade-edildi-793393.htm>, (03.03.2016).
- Avcu, Arife, “Bahailer Mürid Peşinde”, Milliyet, 05 Eylül 1995.
- “Bahailere Mezarlık Yeri”, Milliyet, 03 Mart 1989.
- “Bahai Mensubu 14 Kişi Yakalandı”, Cumhuriyet, 12 Kasım 1985.
- “Bahailerden 10’u Dün Tevkif Edildi”, Milliyet, 24 Mart 1959.
- “Çözüm Dünya Vatandaşlığı”, Milliyet, 28 Mayıs 1996.
- “Din dersi muafiyetine belge şartı”, Hürriyet, 10.02.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/din-dersi-muafiyetine-belge-sarti-28164296>, (01.03.2016).

- “Economist Son Dini Münakaşalara Dair Bir Yazı Yazdı”, Milliyet, 05 Nisan 1959.
- Ertürk, Şerif, “Dinci örgütler İçin Sıkı Takip”, Milliyet, 04 Ekim.1985.
- Felek, Burhan, “Din Hakkında Düşünceler”, Cumhuriyet, 22 Şubat 1966.
- Kalkan, Şenay, “Kamplar Bahai Yaşamının Örneği”, Cumhuriyet, 11 Eylül 1992.
<http://www.milliyet.com.tr/2004/01/18/guncel/gun03.html>, (03.03.2016).
- Küçükşahin, Şükrü, “AB Raporunda Edirne’deki Kutsal Bahai Merkezi”, Hürriyet, 12 Kasım 2003, <http://www.hurriyet.com.tr/ab-raporunda-edirnedeki-kutsal-bahai-merkezi-183145>, (03.03.2016).
- Toktar, Ebru, “Lozan’ı Deliyorlar”, Cumhuriyet, 30 Mart 2005.
- “Türk Bahailerin Dua Şöleni”, Milliyet, 07 Şubat 1989.
- Ulunay, Refi Cevad, “Bahailik ve Bahailer”, Milliyet, 27 Mart 1956.
- “Üniversitelere Mektup Yağıyor, 5 Kişi Bahai Oldu”, Milliyet, 17 Mart 1988.
- “Yasadışı 120 Örgüt”, Milliyet, 11 Eylül 1989.
- “34 Bahai Yakalandı”, Cumhuriyet, 1 Mayıs 1985.

Raporlar ve Mahkeme Kararları

- Ekim 2015 tarihinde yayınlanan rapor, <http://inancozgurlugugirisimi.org/calismalarimiz/turkiyede-inanc-ozgurlugu-hakini-izleme-raporu-yayinlandi/>, (01.03.2016).
- “Türkiye’de Din Özgürlüğü Raporu 5”, <http://www.liberal.org.tr/uploads/yuklemeler/Turkiyede-din-ozgurlugu-raporu.pdf>, (22.02.2016).
- “Trakya Bölgesi, Mevcut Durum Tespiti”, Trakya Bölgesi Mevcut raporu 2012, Trakya Kalkınma Ajansı.
http://www.trakya2023.com/uploads/docs/rapor/Ek_1_Trakyaka_Turizm_master_Planı_Mevcut_Durum_raporu.pdf, (22.02.2016).
- “Türkiye 2013 Uluslararası Din Özgürlüğü Raporu”, http://photos.state.gov/libraries/turkey/1131523/Documents/TURKEY_2013_INTERNATIONAL_RELIGIOUS_FREEDOM_REPORT_TR.pdf, (10.02.2016).
- Yargıtay 13.10.1962 Tarih, 1252 Esas, 2435 Sayılı Karar, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/0314984f-1d85-42a5-b3f3-3d5a0b874c83?excludeGerekce=False&wordsOnly=False>, (10.02.2016).